

La carta de poblament de 1233 i el fur general de Morella¹

Vicent García Edo. (Universitat Jaume I. Castelló)

Resum

Tot i que la carta pobla de Morella ha estat publicada en diferents ocasions, sempre s'ha fet a partir de dos de les tres còpies del text conegudes fins fa poc temps. En els darrers anys, però, se n'han trobat d'altres noves, en diferents arxius de poblacions que pertanyien a l'antic castell de Morella, la qual cosa ens ha permès la reconstrucció d'alguns breus passatges de la carta, perduts o de dubtosa lectura en les còpies tradicionalment conegudes. En aquest estudi es presenta per primera vegada el text complet, acompanyat de la ressenya de totes les còpies ara conegudes, i un comentari relatiu a les característiques del dret propi dels morellans, tant a partir de la carta pobla com del seu fur general complementari, és a dir, primer el fur de Sepúlveda i Extremadura, després el de Saragossa i, des de finals del segle XIII, el de València.

Abstract

Despite «carta pobla de Morella» has been published in different occasions, this has always been made from two or three of the copies of the text known until some time ago. But in the last few years, other new ones have been found out in different archives in towns that belonged to the ancient castle of Morella. This fact has allowed us to reconstruct some short passages of de «carta» that are lost or have an uncertain reading in the traditionally known copies. With this studies we present for the first time the complete text accompanied by the review of all the copies known so far, and a commentary related to the characteristics of the own rights of the morellans, either from de «carta pobla» or the charter of Sepulveda and Extremadura, then the one of Saragossa and, from the end of the thirtieth century the one of Valencia.

Entre les nombroses cartes pobles valencianes del segle XIII que han arribat als nostres dies, una de les més conegudes és la relativa al castell i vila de Morella, l'existència de la qual fa molts anys que va sobrepasar l'àmbit local o l'estrictament valencià, al ser citada i transcrita pel professor Emilio Sáez en la seua coneguda publicació sobre els furs de Sepúlveda, ja que l'atorgant del document, el noble aragonès Blasco de Alagón, i sense que sapiem els motius, la va concedir precisament a fur de Sepúlveda² i Extremadura, un cas únic en l'antic regne de València i una excepcionalitat també en el conjunt de les terres hispàniques en la primera meitat de l'esmentada centúria.

¹ Aquest estudi es va redactar amb motiu del congrés commemoratiu del VIII Centenari del Fuero de Laredo (Cantàbria), celebrat l'any 2000, i publicat el 2001 per la universitat de Cantàbria juntament amb la resta de les ponències i comunicacions (pp. 587-605). Però hem cregut oportú publicar-lo també en aquest primer número de «Papers dels Ports de Morella», ja que d'aquesta manera podrà arribar millor a un públic més directament afectat i interessat pel tema, més tenint en compte que presenta novetats molt significatives, especialment pel que fa a la fixació del text del document, respecte de totes les anteriors publicacions relatives a la carta de poblament de Morella.

² E. Sáez.: Los fueros de Sepúlveda. Segovia, 1953. Entre les pàgines 190-193 es publica el text d'aquesta carta.

Sobre aquesta carta de poblament han estat alguns més els autors que l'han analitzat d'una forma més o menys extensa i publicat.³ Fins i tot ho va fer en 1995 qui redacta aquestes línies, en companyia del professor Arcadi Garcia Sanz, com resposta a un encàrrec efectuat des de la Generalitat Valenciana i l'Ajuntament de Morella, per a la realització d'un estudi històric introductori, acompanyat de la revisió del text.⁴ La publicació es va portar a terme en el seu moment,⁵ a partir de dos de les tres còpies aleshores conegudes, ja que la tercera estava il·localitzable per aquelles dates.⁶ No obstant això, al poc temps i amb motiu de la revisió que vam portar a terme dels fons documentals conservats en els arxius municipals de les poblacions de Castellfort, Cinctorres i Olocau, que en el passat van ser aldees de Morella, vam localitzar diverses còpies més de la carta de poblament, dos d'elles del segle XV, el que les converteix en les versions més antigues actualment conegudes,⁷ dos més del segle XVII⁸ i una impresa del XVIII.⁹ Això ens va animar a revisar de nou el text, que en l'actual versió ofereix algunes variants respecte al publicat, en algun cas fins i tot significatives, així com a tornar a analitzar-lo a partir de la documentació complementària coneguda, que ens permet realitzar una lectura distinta a la que tradicionalment s'ha efectuat, respecte a l'aplicació a Morella del fur de Sepúlveda.

La conquesta de Morella i el seu pas al ban cristià.

Se sol considerar una notícia continguda en el «Llibre dels Feyts» del rei Jaume I, que no és altra cosa sinó la seua autobiografia, com el punt que marca l'inici de la conquesta valenciana. En aquest text podem llegir que trobant-se el rei a Alcanyís,¹⁰ es va reunir amb el mestre de l'Orde del Temple, Hugo de Follalquer, i amb el noble aragonès Blasco de Alagón. Després d'un llarg parlament, en el qual els tres participants van exposar els seus respectius punts de vista, va quedar decidida la conquesta del regne musulmà de València. La conversa sembla que va tenir caràcter informal, però va ser prou important com per a ser recordada anys després, amb motiu de la redacció de l'autobiografia real, i no deixa lloc a dubtes sobre el que s'hi tractà. Respecte a la data que va tenir lloc ha hagut diferents opinions, però ja fa anys que va quedar resolt que es va produir en la tardor de 1231.¹¹

³ Entre altres i, per ordre cronològic: J. Segura Barreda: *Morella y sus aldeas*, Morella 1868, II, pp. 188-191; M. Ferrandis Irlas: *Ayer y Hoy*, Castelló, 1902, I, núm. 5; M. Betí Bonfill: «Carta puebla de Morella por Blasco de Alagón, a 17 de abril de 1233», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, Castelló 1932, pp. 291-292; E. Guinot Rodríguez: *Cartes de poblament medievals valencianes*, València 1991, pp. 89-91.

⁴ No era un estudi aïllat. En aquells moments ja ens preocupava la revisió dels textos publicats del "*Llibre d'Establiments*" de Morella i aldees, així com la reconstrucció, en la mesura que fóra possible, del contingut dels tres llibres de Privilegis i Provisions de Morella, l'inventari o índex dels quals el conservem per mitjà d'un manuscrit existent actualment a l'Arxiu Municipal de Castellfort. Aquesta tasca continua actualment.

⁵ A. García Sanz - V. García Edo. *La carta pobla de Morella. Abril 1233*. València 1995.

⁶ Les tres còpies conegudes fins 1995 eren: 1.- Arxiu Històric Nacional de Madrid. Còdex 1126B, ff. 51v/52v. Còpia simple de finals del segle XVI. / 2.- Arxiu del Regne de València. Cancelleria. Registre 698, f. 226 i ss. Còpia simple de meitat del segle XVII. / i 3.- Arxiu Històric Eclesiàstic de Morella. En 1995 estava extraviada i més tard la va localitzar el senyor Julià Pastor, de Morella, qui ens va donar la notícia, la qual cosa ens va permetre el seu estudi.

⁷ Son dos còpies simples contingudes en un llibre de privilegis conservat a l'Ajuntament de Cinctorres.

⁸ Una d'elles a l'Arxiu Municipal de Castellfort i l'altra a l'Arxiu Històric Eclesiàstic de Morella. En els dos casos es tracta de còpies simples.

⁹ Arxiu Municipal d'Olocau del Rei.

¹⁰ *Llibre dels Feyts de Jaume I*, nº 127.

¹¹ V. García Edo. "Blasco de Alagón". *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LXII (1986), pp. 392-395.

Però el que en aquells moments no podia imaginar Jaume I era, que tan sols uns mesos després, en els últims dies de 1231 o a tot estirar en els primers de 1232, un dels assistents a aquesta reunió seria el primer a conquerir un castell musulmà valencià important, el de Morella.¹² Aquella feta, protagonitzada per Blasco de Alagón, va provocar la còlera del rei, perquè l'aragonés, fins aquest moment un dels personatges més importants de la cort, se li havia avançat. Jaume I no podia consentir-ho i per a atenuar els efectes que la feta del noble podia suposar, es va apressar a desplaçar-se des de Gea d'Albarrassí on en aquell temps es trobava, fins els peus mateixos de Morella, i va exigir a don Blasco que la hi lliurés, ja que la possessió de tan important castell, deia, no podia correspondre a ningú sinó al mateix rei.

El «Llibre dels Feys» també descriu extensament aquest acte d'afirmació i el presenta com un triomf reial.¹³ No podia esperar-se altra cosa, ja que l'autobiografia estava pensada i escrita amb l'única intenció d'exaltar la figura de Jaume I, però la realitat va ser molt distinta. Blasco de Alagón, emparat en un privilegi que el mateix rei li havia concedit cinc anys abans,¹⁴ sense pensar tampoc en les conseqüències de naturalesa pràctica que això podia suposar, va reclamar la conservació del castell, així com la de qualsevol altre o uns altres que pogués conquerir als musulmans. No obstant això, accedint parcialment a la petició del rei, li va cedir verbalment la torre més alta del mateix perquè s'hi enarborés el seu estendard, encara que es va reservar la possessió de Morella per a tota la vida, prometent al monarca que a la seua defunció revertiria a la corona, per a formar part del patrimoni reial.¹⁵

De la lectura dels passatges de l'esmentat «Llibre dels Feys» no es dedueix fixació de compensacions per aquesta renúncia diferida, però a través de dos documents de la cancelleria podem comprovar que el rei va silenciar alguns detalls de l'entrevista amb el noble. Així, el 22 de febrer de 1232 va fer donació a don Blasco, dels castells i viles de Sástago i María, a Aragó, «*in remunerationem servitii quod vos ... fecistis nobis de captione castris de Morella, et quia nostram voluntatem fecistis inde liberaliter tanquam fidelis vassallus purus et legalis...*»¹⁶ I el 1235, després de la signatura d'una concòrdia entre el rei i don Blasco, en la qual van posar per escrit els termes dels pactes anteriors, el monarca també li va concedir els castells de Culla i de les Coves de Vinromà.¹⁷

La partició del terme general de Morella

El primer acte de domini de Blasco de Alagón sobre el territori conquerit, va ser la delimitació del terme general del castell de Morella. Per a això es va dirigir als habitants musulmans de la població, que van estar inicialment respectats en les seues cases i aquests «...*eligerunt quatuor*

¹² *Ibidem*, pp. 395-396.

¹³ *Llibre dels Feys*, num. 132-137.

¹⁴ Per mitjà d'un privilegi datat a Daroca el dia 14 de juliol de 1226, Jaume I concedia a Blasco de Alagón, tots els castells i les ciutats que poguera conquerir en terra de musulmans «...*donamus et concedimus ad vestram propriam hereditatem ... quodcumque castrum sive villam vos capere sive rapere gratis vel vir, vel quolibet alio modo poteritis in terra sarracenorum...*». El pergamí original d'aquest important document es conserva actualment a l'Arxiu Municipal de València.

¹⁵ No coneixem actualment la data de la mort de don Blasco de Alagón, tot i que sembla que degué tenir lloc a partir de meitat de 1239, que és quan deixem de conservar documentació seua, o, com a molt tard, el 1240.

¹⁶ Arxiu de la Corona d'Aragó. Barcelona. Comtat de Sástago. Ligarza 8, nº 33. Còpia autoritzada de 1837. Publicat per V. García Edo. «Blasco de Alagón», *op. cit.*, pp. 415-416.

¹⁷ D'aquest document, publicat en diferents ocasions, es conserven diverses còpies, entre elles una de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Barcelona. Cancelleria. Pergamí 644 de Jaume I, datat en 1311. Aquest pacte de 1235 degué haver estat conseqüència de la manera com es va redactar la carta pobla de Morella, ja que es deduïa que Blasco de Alagón declarava els seus descendents directes com a futurs senyors de la població.

seniores qui sciebant bene omnes supradictos terminos...» amb la finalitat que portaren a terme la tasca Els seus noms eren Mahomat Aman, Muça Avenmaçot, Anem Baço i Cariaçala, qui van complir l'encàrrec en el mes de febrer de 1232.¹⁸ La delimitació del territori posava de manifest que sota administració musulmana Morella tenia jurisdicció, no sol sobre els habitants de la població que li donava el nom sinó també sobre un nombre important d'aldees situades dintre del seu terme municipal,¹⁹ la qual cosa va obligar don Blasco a pensar en la forma d'organitzar el territori, per a quan es repoblara amb cristians. D'aquí sorgiria la necessitat de dotar-lo d'un estatut jurídic que contemplara aquest lligam entre la ciutat principal i les aldees, per a la qual cosa en aquelles primeres dates ja es comptava amb models similars en terres aragoneses relativament properes. No obstant això, per les raons que fóra i per conductes igualment desconeguts, don Blasco va importar per a Morella el rar model del fur de Sepúlveda i Extremadura, que donava resposta a aquesta necessitat, encara que era d'origen castellà i aliè a la tradició jurídica aragonesa de l'època, com ho demostra el fet que no se cita com referència en cap carta de població medieval del regne d'Aragó, coneguda fins aquests moments.

Concessió de la carta de poblament de 1233

També ens manca d'informació sobre les activitats de don Blasco entre 1232 i la primavera de 1233, però sembla que a poc a poc les seues relacions amb Jaume I van anar normalitzant-se i quan atorga la carta de poblament de Morella el 17 d'abril de 1233, tornem a trobar-lo en la documentació ocupant el lloc de majordom d'Aragó, un honor que ja havia estat seu entre 1220 i 1221 i que demostra aquesta recuperació de la sintonia entre ambdós personatges. No obstant això no deixa de cridar l'atenció que la carta de poblament de Morella s'atorgue en el moment mateix que Jaume I es prepara per a portar a terme la seua pròpia campanya militar en el regne musulmà de València, en aquesta ocasió contra la població castellanenca de Borriana, un recinte emmurallat que va caure en les seues mans el mes de juliol de 1233, després d'un parell de mesos de setge, i que li va permetre establir un campament permanent des del qual seguir avançant en la seua conquesta cap al sud. En els mesos immediatament posteriors a la presa de Borriana, van passar a mans cristianes la pràctica totalitat dels castells i viles musulmans de la meitat nord de les actuals terres castellanenques.

La carta de poblament de Morella no significa, necessàriament, que els musulmans de la població fóren expulsats, ni tampoc els de les aldees, encara que de moment i probablement mai en el futur puguem demostrar o negar la seua permanència, ja que no sembla que s'hagen conservat documents que puguen acreditar-la, ni tan sols entre els rics fons de l'Arxiu de la Catedral de Tortosa, tan propera a Morella, i a la jurisdicció eclesiàstica de la qual estava sotmès gairebé tot el territori castellanenc.

¹⁸ La data d'aquesta delimitació del terme general de Morella també ha estat objecte de controvèrsia, ja que diversos historiadors van utilitzar unes còpies del document, efectuades en els segles XIV i XV, respectivament, que faciliten la data de 1233. Ja fa anys, però, vam poder encontrar dues còpies del segle XIII d'aquest mateix document, que en ambdós casos donen la data 1232, la qual cosa ens sembla més lògica i restitueixen el fet al que degué ser la vertadera data d'execució d'aquell acte. Dites còpies es conserven a l'Arxiu Històric Nacional, a Madrid. Clergat. Pergamins. Benifassà. Carpeta 417, nº 1. Carpeta 418, nº 18. Publicat per V. García Edo. «Nuevas aportaciones documentales sobre don Blasco de Alagón», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 1989, pp. 294-295.

¹⁹ En 1233 eren aldees de Morella les poblacions següents: Castellfort, Catí, Cinctorres, Forcall, Herbers Jusans, Herbers Sobirans, La Mata, Ortells, Palanques, Portell, Sorita, Todolella, Vallibona, Villoros i Xiva. El 1287 es va unir Olocau per donació reial. El 1290 s'uniren, per voluntat pròpia, les aldees del terme de Benifassà: Ballestar, Bel, Boixar, Castell de Cabres, Coratxà, Fredes i la Pobra de Benifassà. I el 1303 es va unir Vilafranca, per donació reial.

L'expulsió dels musulmans de gran part de la meitat nord castellonenca sí sembla un fet, en canvi, des de 1248, després de les revoltes protagonitzades per Al-Azraq, que van afectar bona part de l'antic regne. A partir d'aquestes dates i sobretot la de la ratificació que el 16 de febrer de 1250 va fer el rei Jaume I als morellans del seu terme general i dels establiments de cases i terres efectuades per Blasco de Alagón, podem considerar "normalitzada" la vila, amb pobladors i administradors cristians.²⁰

La concessió de la carta de poblament de Morella, de 17 d'abril de 1233, que és la més antiga de les valencianes, tal vegada deguem entendre-la com una veritable declaració d'intencions de don Blasco, i tot i el llenguatge emprat no tant contra el mateix monarca, amb qui ja estava reconciliat, sinó contra possibles competidors, nobles o eclesiàstics, i entre els primers especialment els catalans. Encara que no puguem parlar d'un clar enfrontament entre els uns i els altres, bé és cert que la conquesta del regne de Mallorca, que per aquelles dates encara estava recent en la memòria dels qui se situaven al costat del rei en la seua cort, havia estat una campanya exclusivament catalana. Els nobles aragonesos, segurament, no desitjarien que es repetira a València aquesta circumstància i, per això van procurar que anaren a parar a les seues mans gran part de les terres ocupades en les primeres fases de la conquesta.

Integració de Morella en l'òrbita territorial i institucional aragonesa

De la documentació coneguda actualment, escassa però molt significativa, es desprén que, a partir de la conquesta, el castell de Morella es va integrar durant varies dècades en l'òrbita aragonesa, encara que els seus primers pobladors van tenir procedència catalana. Ho demostra la seua inclusió des de 1239 en les juntes aragoneses, definides en les corts celebrades a Saragossa al juny d'aquest any i presidides per l'infant don Fernando, oncle del rei Jaume, ja que aquest continuava en terres valencianes, lluitant contra els musulmans del sud de la ciutat de València, en els mesos posteriors a la conquesta de la capital del regne. No serà sinó a partir de juliol d'aquest mateix any, quan el documentarem a Montpeller, on també reclamaven la seua presència importants assumptes.

Un dels principals temes tractats en aquestes corts, va ser l'establiment d'unes constitucions de pau i treua entre les principals ciutats, i en un dels seus articles es deia que, des d'ara, tot el regne d'Aragó quedava dividit en dues grans juntes. Respecte a l'àmbit geogràfic de la segona, abastava des de «...*Cesaraugusta, et de Tirasona, et Darocha, et de Calataiubo, et de Turolio, et omnibus villis et castris que sunt intra dictas villas, usque in Faricham et usque in Alkanicius et Morellam, et tantum quantum regni Aragone se extendit...*»²¹ Aquesta vinculació aragonesa de Morella no va néixer aleshores, sinó que podem buscar-la molt temps endarrere, quan en 1157 el comte Ramon Berenguer IV va atorgar la carta de poblament d'Alcanyís, en l'extensíssim terme de la qual es comprenia el castell de Morella.²²

També sembla confirmar aquesta pertinença aragonesa el document de concòrdia entre el rei Jaume I i don Blasco, abans citat, de 11 de maig de 1235, en el qual a l'hora de tractar sobre

²⁰ Tot i que no tenim l'original, conservem un cert nombre de còpies d'aquest document. La més antiga es troba a l'Arxiu Històric Nacional. Madrid. Clergat. Benifassà. Carpeta 421, n° 17P. Publicat en diferents ocasions, entre altres al nostre citat estudi de 1995 sobre la carta pobla de Morella, pp. 57-60.

²¹ Arxiu Històric Nacional. Madrid. Clergat. Pergamins del monestir de Benifassà. Carpeta 426, n° 8. Còpia de 1247. L'existència d'aquesta còpia, efectuada per «*Arnaldi Peregrini, scribe publici Morelle*», demostra que Morella formava part de la junta i que les disposicions d'aquestes corts aragoneses de 1239 l'afectaven directament.

²² Publicada por M.L. Ledesma Rubio. *Cartas de población del reino de Aragón en los siglos medievales*. Saragossa 1991, pp. 106-108.

domini de Morella, Blasco de Alagón i el seu fill Artal, cadascun pel seu dret, es comprometen a lliurar el castell, vila i terme general de Morella, després de la mort de don Blasco, al rei Jaume o al seu successor regnant a Aragó, sense fer esment de cap altre estat de la corona d'aquest monarca.²³

La permanència de Morella dins de l'àmbit polític i institucional aragonés es va mantenir almenys fins 1273, quan Jaume I permet als seus veïns que puguen pertànyer a la junta de Terol i no a la d'Alcanyís.²⁴ Encara que en els Furs de València, atorgats com dret general del regne des d'abril de 1261 el castell de Morella ja s'inclou en terres valencianes,²⁵ la veritable incorporació sembla correspondre al regnat de Pere el Gran, qui el 2 de juliol de 1279 va ordenar al justícia de la ciutat, que obligués els morellans a usar el fur de València, al qual havien estat poblats [sic] i abandonar qualsevol altre dret anterior.²⁶

Contingut de la carta de poblament

Deixant ara de costat la interpretació de la concessió del fur de Sepúlveda i Extremadura, del qual ens ocuparem a continuació, el contingut normatiu de la carta de poblament de Morella és molt simple, i pot dividir-se en els apartats següents:

1.- Concessió de la vila de Morella [a fur de Sepúlveda i Extremadura] en favor de cinc-cents pobladors «*ad populandum*», la qual cosa indica que en aquell moment no es troben encara en la població els possibles donataris, o almenys no tots.

2.- Exempció de drets senyoriais a aquests pobladors [tal com estableix el fur de Sepúlveda i Extremadura], llevat de delmes i primícies, que devien ser satisfets per tractar-se de drets eclesiàstics. Menys d'un any després de la concessió de la carta de poblament, Ponç de Torrelles, bisbe de Tortosa, amb l'acord del capítol catedralici, va fer donació perpètua a don Blasco, amb caràcter de feu, de la meitat dels delmes i primícies dels castells de Morella i Culla, «*...considerantes maximas utilitates que nostre ecclesie, Deo adiutorio, pervenerunt ob laborem et sollicitudinem et diligenciam nobilis viri dompni Blaschi de Alagone in partibus Morelle et Cuylle...*»²⁷

3.- El donant es reserva la quarta part dels forns que es construesquen, així com la totalitat dels molins. Respecte als forns no coneixem documentació relativa a l'aplicació d'aquesta retenció senyorial, però pel que fa als molins, hem pogut documentar que a l'abril de 1239

²³ «*...Similiter nos, Blaschus de Alagone et Artaldus filius noster, promittimus et convenimus vobis, domino Jacobo regi Aragone et successoribus vestris, quod post dies vite mee, de me dompno B[lascho] de Alagone, tantummodo reddamus et tradamus et liberemus, vobis et vestris, qui pro vobis regnabunt in Aragone, castrum et villam de Morella, cum omnibus terminis et pertinentiis, et cum omnibus iuribus et dominio, et cum hominibus et feminis ibi habitantibus, et cum omnibus melioramentis ibi factis, sicut melius et integrius dici, vel intelligi potest ad salvamentum et commodum vestrum vestrorumque; ad faciendum inde vestram propriam voluntatem, sicut de vestra propria hereditate, sine omni nostro nostrorumque retentu...*» Arxiu de la Corona d'Aragó. Barcelona. Cancelleria reial. Pergamins de Jaume I, nº 643. Original. Carta partida per ABC pel marge superior.

²⁴ Arxiu de la Corona d'Aragó. Barcelona. Cancelleria reial. Registre 21, fol. 143r.

²⁵ En el fur corresponent s'indica que la frontera del regne «*...passa per la Cénia e ix a Benifaça, e roman Benifaça e.l terme del regne de València e Morella ab sos térmens, axí com parteix ab Monroyg e ix al riu de les Truytes, que és prop la Gleziola...*»

²⁶ Arxiu de la Corona d'Aragó. Barcelona. Cancelleria reial, registre 41, fol. 115r. «*...Salvator Rubei, justicie Morelle. Quod homines Morelle vel aliquem eorum non gravent in aliquo contra forum Valencie ad quod populati sunt. Immo dictum forum observet et observari faciat eisdem. Datum XIº kalendas augusti [anno Domini Mº.CCº.LXXº.VIIIº]...*»

²⁷ Arxiu de la Catedral de Tortosa. Pergamí original. *Ibidem*. Cartulari nº 5, f. 53r/v. Còpia del segle XIII. *Ibidem*. Cartulari nº 9A. ff. 281v/282r. Còpia del segle XVIII.

Blasco de Alagón en va establir un en favor d'Arnau Ferrer,²⁸ i al maig d'aquest mateix any un altre en favor de Bernat Candela i de la seua esposa Boneta.²⁹ Aquest segon establiment és l'últim document actualment conegut de don Blasco.

4.- Concessió al consell municipal de Morella de tot el terme, les forests, les valls i les aigües, amb excepció de les donacions efectuades fins aquell moment en favor de militars i eclesiàstics.³⁰

5.- Reconeixement de tot l'anterior i llicència per a actuar lliurement respecte a la totalitat de les seus heretats, transcorregut el termini d'un any i un dia després de la seua adquisició [d'acord amb el que estableix el fur de Sepúlveda i Extremadura].³¹

6.- Reserva de l'obligació dels pobladors de prestar-li jurament de fidelitat i homenatge.

7.- Incorporació, encara que en versió reduïda, del text de delimitació del terme general del castell de Morella, que havia estat posat per escrit l'any abans pels seus representants; i indicació que totes les aldees del terme estarien sotmeses al consell municipal de Morella.³²

8.- Declaració que el fur de Sepúlveda i Extremadura és el text legislatiu d'aplicació en tot el terme municipal de Morella i les seues aldees.

La concessió a Morella del Fur de Sepúlveda i Extremadura

Al llarg de la carta de poblament se cita en quatre ocasions el fur de Sepúlveda i Extremadura, nombre certament apreciable ja que en la majoria de les cartes pobles valencianes medievals solament esmenten una vegada el fur d'aplicació, o a tot estirar dues. En general, la concessió d'aquest fur hem d'entendre-la com un estímul per a atraure repobladors cristians a una vila que, en aquells moments, devia contar amb escassos atractius per la seua especial situació geogràfica i fins i tot de frontera, tot i que per poc temps, i encara habitada en bona part per musulmans. Era un fur característic de territoris extensos i poc poblats, situats en la frontera amb els sarraïns (o «extremadura»), on la tècnica repobladora consistia en la formació d'unitats territorials o districtes molt extensos, presidits per una ciutat o una vila,³³ al voltant de la qual se situaven, de llarg a llarg de tot el terme, les aldees del mateix, que depenien del consell municipal de la ciutat o de la vila principal, així com de la jurisdicció pròpia d'aquesta, d'on haurien de ser necessàriament els oficials públics.³⁴

²⁸ Arxiu Històric Nacional. Madrid. Clergat. Pergamins. Carpeta 420. n° 7. Original. Publicat per V. García Edo. «Nuevas aportaciones...». *op.cit.* (1989), pp. 297-98.

²⁹ *Ibidem*. Carpeta 420. n° 8. Original. Publicat per V. García Edo. *ibidem.*, pp. 298-99.

³⁰ Fur romanç de Sepúlveda, article 1. «*A primas do e otorgo a los que moren en Sepúlvega et a los que son por venir, Sepúlvega con todo su término, con montes et con fuentes, estremos, pastos, ríos, salinas...*» [Sáez, *op. cit.*, p. 61]

³¹ *Ibidem*, article 197. «*De omne que toviere hereditat por anno e dia. Otrrossí, tot omne que toviere hereditat por anno e por día, e ninguno non ge la retentó, non responda más por ella. Et este anno e día dévesse entender por dos annos complidos, e firmando esto con tres vezinos posteros, que anno e día es passado que non lo demandó ninguno. Et si ante que passasse el anno e el día, ante los alcaldes demandó, por por conçeio, d'esto responda por ello, sacado omne que non mora en término o moço que non es de seso. El que non mora en término, qual ora viniere demandalle, respóndal. Otrrossí, el que non es de seso, quando fuere de día por aver seso, demande e respóndale*». [Sáez, *op. cit.*, pp. 127-28].

³² V. nota 17.

³³ Fur llatí de Sepúlveda. article 26. «*Totas las villas que sunt in termino de Sepulvega, sic de rege quomodo de infanzones, sedeant populates ad uso de Sepulvega, et vadan in lur fonsado et lur apellido; et la villa que non fueret pectet LX solidos...*». [Sáez, *op. cit.*, p. 48].

³⁴ *Ibidem*, article 24: «*Alcayde neque merino neque arbishopiter non sit nisi de villa; et iudex sit de villa...*» [Sáez, *op. cit.*, p. 47].

Tal com establia aquest fur, el consell de la vila que donava nom al terme tenia total autonomia, estava exempt del pagament de drets senyoriais, disposava dels amprius del terme, repoblava o establia noves aldees en el seu interior, o les comprava, i també admetia o rebutjava veïns,³⁵ qui podien adquirir la propietat de la terra que ocupaven, en la forma abans indicada.

En terres valencianes aquest model repoblador morellà és únic,³⁶ no obstant això existeixen comunitats similars a Terol i Albarrasí,³⁷ que potser van poder servir de referència a don Blasco a l'hora d'actuar, encara que a diferència d'aquelles a Morella no es va donar lloc a la redacció d'un fur propi, més o menys extens, sinó que el model de Sepúlveda es va considerar suficient, però per causes que desconeixem es va abandonar per complet gairebé immediatament o, almenys i donada la ignorància en matèria jurídica dels beneficiaris, se li va canviar artificialment la denominació per una altra més d'acord amb la situació geogràfica i política del lloc i del moment.

Del fur de Sepúlveda al de Saragossa

Encara que l'organització del territori morellà en forma de comunitat d'aldees es va mantenir des de l'any 1233 fins finals del segle XVII, crida poderosament l'atenció que gairebé immediatament es canvie el fur de Sepúlveda pel de Saragossa. Potser tampoc siga massa complex explicar-se els possibles motius, per la qual cosa ens atreviríem a suggerir que don Blasco, en un primer moment, no va arribar a veure les conseqüències reals que l'aplicació del fur de Sepúlveda a Morella podia tenir, ja que la concessió d'un protagonisme més o menys important al consell municipal suposava, immediatament, un menor protagonisme seu. I això es manifestaria especialment si, com establia el fur de Sepúlveda, era la vila qui portava a terme les repoblacions de les aldees. Per tot això, quan va poder advertir-ho, degué fer marxa enrere i va tractar de reconduir la situació, de manera que entre 1233 i 1239 va atorgar una vintena de cartes pobles d'aldees,³⁸ fet que unit a l'esment en bon nombre de les mateixes del fur de Saragossa, demostra si no l'abandó si almenys la reinterpretació de la norma general de referència, sense donar massa explicacions al consell municipal morellà, en procés de consolidació i, per tant, preocupat per qüestions de pura supervivència quotidiana.

A manera d'exemple podem destacar que en el mes de novembre de 1233, un poc més de mig any després de la concessió de la carta de poblament de Morella, va concedir la de Vallibona, als pobladors de la qual va atorgar els «*bonos usos et costumos de Cesarauguste, sicut populatores de Morella sunt populati*».³⁹ De manera semblant es defineix en la carta de poblament del

³⁵ Fur romanç de Sepúlveda, pròleg: «...*Et este término que nós damos e confirmamos al concejo de Sepúlvega, a los que agora son e serán d'aquí adelante, que todas las pueblas que son fechas en este término, o se fizieren d'aquí adelante, e al concejo de Sepúlvega ploguere, que sean estables e firmes; et de las que al concejo sobre-dicho non ploguere que sean pobladas, que ellos que las despuebles, et las quemes e las yermen, e que las puedan poblar cada que quisieren, también las pueblas que son agora como las que se farán d'aquí adelante; e esto que lo puedan fazer el conçejo de Sepúlvega, también los que agora son como los que serán d'aquí adelante, sin pena e sin calonna ninguna...*» [Sáez, *op. cit.*, p. 61]. Sobre aquesta qüestió també parla el títol o article 7. «*Otrossí, todas pueblas que fueren fechas en vuestro término, non queriendo el conçeio de Sepúlvega, non sean estables, mas échelas el conçeio sin calona ninguna*». [Sáez, *op. cit.*, p. 63].

³⁶ Estudiad per J. Sánchez Adell. «La Comunidad de Morella y sus aldeas durante la Baja Edad media (Notas y documentos)», *Estudios Castellonenses*, I, Castelló 1982, pp. 73-181.

³⁷ A. Gargallo Moya. *Los orígenes de la Comunidad de Teruel*. Teruel 1984. / A. Moreno Murciano. «Estudio histórico-jurídico y sociológico de la Comunidad de Santa María de Albarracín». *Boletín Informativo de la Excma. Diputación Provincial de Teruel*. n.º 29. 1973, pp. 16-43.

³⁸ Totes figuren ressenyades en els nostres dos estudis sobre Blasco de Alagón, citats en notes anteriors.

³⁹ M. Boix. «Carta puebla de Vallibona por Blasco de Alagón en noviembre de 1233». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*. 1932, pp. 293-94.

Boixar i Fredes, dos aldees més, la carta de població de les quals concedia al març de 1236, d'acord amb “*els bonos foros et usus et consuetudines Cesarauguste, sicut populatores de Morella sunt populati*”⁴⁰. En boca inclús dels propis habitants de Morella, trobem una tardana declaració a la seua adscripció jurídica saragossana, que remet als orígens. Es tracta d'un document datat al setembre de 1259, que conté una resolució judicial dictada per a acabar amb les diferències que els enfrontaven amb el bisbe de Tortosa per raó de delmes, i en el transcurs del procés els representants morellans declaren que «*fuereunt populati secundum forum Cesarauguste*».⁴¹

I del fur de Saragossa al de València

Al mes d'abril de l'any 1261, durant les corts celebrades a València, Jaume I va estendre el Costum de la ciutat, atorgada en 1238 com dret local,⁴² a la totalitat del regne de València, amb la denominació de Furs de València. Per a això va ordenar prèviament la seua traducció al valencià i des d'aquelles dates i fins les corts de 1329-30 el text es va transmetre i va usar en la doble redacció, llatina i valenciana. En el text dels Furs es van fixar els límits definitius del regne, i dintre d'ells es van incloure els termes de Morella i Benifassà, que havien romàs units fins aquest moment a Aragó i Catalunya respectivament.

Com a conseqüència d'aquesta promulgació foral els nobles aragonesos que tenien interessos en el regne de València es van rebel·lar contra Jaume I, considerant que la mesura atemptava contra les seues llibertats. Morella es va declarar partidària dels rebels i va ser assetjada per les tropes reials. Altres castells i llocs veïns, com els de Culla, Vistabella i Vilafranca, van romandre fidels al rei, que al final va resultar vencedor. A principis de 1264 comença a produir-se el procés d'incorporació efectiva de Morella al regne de València, com pot veure's a partir del privilegi reial concedit al febrer d'aquest any als jueus que anaren a instal·lar-se a Morella, a qui es donava idèntiques franqueses que les que gaudien els de València. És cert que la comunitat jueva tenia vida i institucions pròpies i aquests costums de València en res afectaven als cristians morellans, però almenys marquen el començament d'un camí que encara trigarà uns anys en caminar-se, perquè Jaume I va continuar mantenint durant uns anys el fur de Saragossa com propi de Morella, així com la permanència dels morellans en les juntes aragoneses.

Sens dubte va ser durant el regnat de Pere el Gran quan va començar a fer-se efectiva a Morella l'aplicació dels Furs de València. Ho sabem no tant a través d'una disposició concreta, sinó de la suma de diversos elements que ens ho donen a entendre. Es tracta de diverses provisions reials dirigides al justícia de Morella, la primera de les quals data de novembre de 1278, i en la qual el citat rei va ordenar al justícia que no obligara als templaris de Gandesa, Miravet i Horta, a observar el dret aragonès quan estigueren a Morella.⁴³ Una provisió de contingut similar li va dirigir al desembre d'aquest mateix any, perquè no l'exigira als veïns d'Ares,⁴⁴ el que fa pensar que aquests últims per aquelles dates ja havien adoptat el fur de València.

En el següent any 1279 les coses van canviar definitivament. A través de la carta de poblament de Bellestar, concedida en el mes de març, es fa constar que el fur de València i el de Morella són la mateixa cosa: «*...quod sitis populati ad forum et consuetudinem Valentie et ville*

⁴⁰ M. Ferrandis Irlés. «Carta puebla de Bojar y Fredes, otorgada por D. Blasco de Alagón en Morella, a 15 de marzo de 1236». *Ibidem*, 1920, pp. 58-59.

⁴¹ Publicada por R.I. Burns. *Jaume I i els valencians del segle XIII*. València 1981, pp. 94-96.

⁴² V. García Edo. «La redacción y promulgación de la “Costum” de Valencia». *Anuario de estudios medievales*. CSIC. Barcelona 1996, pp.713-728.

⁴³ *Ibidem*. Registre 41, fol. 19r.

⁴⁴ *Ibidem*. Registre 41, fol. 22v.

Morelle...».⁴⁵ I en una provisió de juliol del mateix any, s'ordena al justícia de Morella que faça observar el fur de València als habitants de la població.⁴⁶ A partir d'aleshores podem considerar definitivament implantats en el territori els Furs de València. La mesura no degué provocar excessius recels entre els morellans, qui d'aquesta manera s'integraven en el conjunt de les viles que formaven part del patrimoni reial i tenien per tant veu i vot en corts, amb els avantatges que això suposava. Morella ja va concórrer a les corts de 1283 i el 4 de gener de 1284, a més de l'ús dels Furs, li van ser concedits els mateixos privilegis que fins aquest moment gaudien la ciutat de València i la resta de viles reials.⁴⁷

El propi justícia de Morella també es va veure recompensat en aquest procés de canvi de fur. A partir de 1280 va adquirir un protagonisme molt superior al que li corresponia pel caràcter local de la jurisdicció que exercia a Morella i a les seues aldees; al declarar-li el rei competent en totes les qüestions que afectaven la jurisdicció real, en l'àrea geogràfica situada entre els rius d'Uldecona i Millars, que són dues terceres parts de les actuals terres castellonenques.⁴⁸

La incorporació de Morella al patrimoni reial, després de l'adopció del fur de València com dret general, no va suposar la desaparició del sistema de subjecció de les aldees al consell i a la jurisdicció de la vila, sinó que es va mantenir com una singularitat dins del dret valencià, i en aquest mateix estat es mantindria durant quatre segles més, encara que les relacions entre una i unes altres no van transcórrer de forma tranquil·la, com ho demostra l'elevat nombre de sentències arbitrals i concòrdies documentades sobretot al llarg del segle XIV, que van servir per a delimitar el paper de cadascú, i van permetre que les relacions entre ambdues parts al llarg dels segles XV i XVI no donaren lloc a disputes importants. En el segle XVII es va desenvolupar el llarg procés que conduiria a la separació definitiva, ocorreguda l'any 1691.⁴⁹

Manuscrits de la carta de poblament

Fins la primera meitat del segle XIX l'Arxiu Municipal de Morella es trobava pràcticament intacte, però en 1840, en el transcurs d'un dels episodis vinculats a les guerres carlines, va ser destruït intencionadament, i no queden més que uns escassos documents solts actualment conservats en l'Arxiu Històric Eclesiàstic de Morella. Entre la documentació cremada figurava el pergami original de la carta de poblament, el qual sabem que existia l'any 1620, quan es va portar a terme la còpia que serveix de base principal a la nostra transcripció. També es van destruir els tres llibres de privilegis i provisions reials concedits en favor de la població, que es van redactar al llarg dels segles XIV i XV i que en total reunien al voltant de 700 documents, entre els quals hi havia diverses còpies de la carta de poblament. Això unit a la desaparició de les conservades en l'arxiu del veí monestir de Benifassà, va fer que el nostre coneixement del document es limitara, fins 1995, a les tres còpies tardanes del mateix citades en la bibliografia tradicional. A partir d'aquest any, hem pogut localitzar vàries còpies més, que ens aproximen més i millor al que degué ser el text original. Ressenyarem a continuació tots i cadascun dels manuscrits coneguts, (entre claudàtors els nombres d'orde dels no conservats), amb indicació d'algunes de les seves característiques més significatives.

⁴⁵ M. Betí. «Carta puebla de Ballestar, por Fr. Berenguer, a 9 de marzo de 1278». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*. 1933, pp. 433-436.

⁴⁶ Arxiu de la Corona d'Aragó. Barcelona. Cancelleria reial. Registre 41, f. 115.

⁴⁷ *Aureum opus regalium privilegiorum civitatis et regni Valentiae*. València 1515. Document XXVIII de Pedro I. «*Concessio facta toti regno, de gratiis et libertatibus concessis civitati, quibusdam paucis exceptis*».

⁴⁸ Arxiu de la Corona d'Aragó. Barcelona. Cancelleria reial. Registre 42, f. 244r. Document datat el 3 d'abril de 1280. *Predicto justicie Morelle. Quod exerceat jurisdictionem Regis a rivo de Millars usque ad rivum de Uldecona, procedendo contra comitentes aliqua maleficia infra ipsos terminos, prout de iure et foro fuerit faciendum. Datum ut supra [IIIº nonas aprilis anno Domini Mº. CCº. LXXXº]. P. de Bonastre.*

⁴⁹ J. Sánchez Adell. «La comunidad...» *op. cit.* p. 82.

[1].- Pergamí original, actualment perdut, que devia presentar un aspecte similar als de les cartes de població de Catí i Benassal, ambdues de 1239 i concedides per don Blasco de Alagón, que encara conserven el segell en cera pendent de dita noble. Respecte a la carta morellana original, a través de la còpia autoritzada de 1620, sabem que era un «...*originali pergameneo, cum sigillo cum sera crocea et armis dicti don Blaschi de Alagone et cordula canapi impendenti munito, archivato et custodito in archivo aule et juratorum dicti ville Morelle...*»

[2].- Una còpia datada el 13 de setembre de 1327, actualment perduda, se cita com el model utilitzat per a la confecció d'una de les dues còpies de finals del segle XV, contingudes en el Llibre de Privilegis conservat a l'Arxiu Municipal de Cintoresses.

[3].- En l'inventari del contingut dels tres llibres de privilegis de Morella, manuscrit de la primera meitat del segle XV que actualment es conserva en l'Arxiu Municipal de Castellfort, llegim que en el foli primer del Llibre «Vermell», que era un d'aquests tres llibres, existia una còpia de la carta de poblament. Encara que sabem que des del primer terç del segle XIV ja existia almenys un llibre de privilegis de Morella, no podem identificar el llibre «Vermell» amb aquest, però sembla probable que ho fóra, perquè la carta de població era el document més important per als morellans i figurava en aquest llibre en primer lloc.⁵⁰

[4].- En el mateix llibre «Vermell» de privilegis, al foli 105, i segons refereix el citat inventari, figurava altra còpia de la carta de població.

[5].- En el foli 112 del Llibre «Gran de Privilegis», que era un dels tres existents en l'Arxiu Municipal de Morella, hi havia altra còpia de la carta de poblament. La referència també ve donada en l'inventari citat i, a més d'aquesta, en la còpia conservada actualment i datada en 1673, aquest llibre se cita com el «*Libro magno pergamineo*».

[6].- En una de les dues còpies de la carta de poblament, conservades en el Llibre de Privilegis de l'Arxiu Municipal de Cintoresses, s'indica que el model que es va utilitzar per a confeccionar-la va ser una còpia autoritzada de la mateixa, datada el 5 de març de 1360, actualment perduda.

7.- La primera còpia conservada actualment és una de les dues que figuren en el Llibre de Privilegis de l'Arxiu Municipal de Cintoresses, al foli 3 recte. Es tracta d'una còpia simple, feta a partir d'una anterior de 1327, escrita amb lletra dels últims anys del segle XV o tal vegada ja dels primers del XVI, que transcriu el text però omet la signatura dels testimonis i de l'escrivà.

[8].- Còpia autoritzada de finals del segle XV, efectuada pel notari de Morella Jaume Massana, a partir d'una còpia autoritzada en pergamí datada en 1360. Aquesta còpia, actualment no conservada, va servir de base per a la redacció de la següent.

9.- En el citat Llibre de Privilegis de Cintoresses, al foli 18 existeix una nova còpia del document, amb lletra distinta però també datable en els últims anys del segle XV o començaments del XVI. Es tracta d'una còpia simple, però va ser confeccionada a partir de l'anterior, autoritzada per notari. Encara que en aquesta còpia figura un «*signum*» notarial, no és còpia autoritzada sinó simple, perquè els braços d'aquest signe no són rectes, com correspondria als originals, sinó quebrats, tal com veiem sempre en les còpies de documents notariaus.

10.- Fins 1995 era la còpia més antiga conservada, i també la que va servir de base per a la nostra anterior edició. Es conté dins del cartulari o Llibre de Privilegis del monestir de Benifassà i és una còpia simple datada en els últims anys del segle XVI.⁵¹

⁵⁰ En tot cas, la denominació que reb aquest llibre a l'inventari de Castellfort, es la de «*hun libre tot de pergamí de pam e mig de larch, ab cubertes vermelles*». L'inventari es conserva a la caixa 143, formant part d'un llibre que conté diversos manuscrits d'ordenances municipals del terme general de Morella i aldees.

⁵¹ Arxiu Històric Nacional. Madrid. Còdex 1126B, ff. 51v-52r.

11.- Aquesta còpia, continguda dins d'un llibre de documents variats de l'Arxiu Històric Eclesiàstic de Morella, encara sense signatura, era la segona de les tres conegudes des d'antic, encara que durant molt temps ha estat extraviada. Recuperada recentment, s'ha pogut establir que es tracta d'una còpia autoritzada per notari datada en 1620, i que es va prendre directament del pergami original de la carta de població, fet que la converteix en el text de referència per a la nova fixació del text.⁵²

12.- Una altra còpia, en aquest cas simple, i datable a mitjan segle XVII, s'ha trobat recentment a l'Arxiu Històric Eclesiàstic de Morella. No porta encara signatura. La qualitat del text és notablement inferior al de l'anterior còpia.

13.- La tercera còpia coneguda abans de 1995 era la conservada en l'arxiu reial de València, datada a mitjan segle XVII i de molt escassa qualitat.⁵³

[14].- Còpia autoritzada datada el dia 11 d'abril de 1673, que va servir de base per a la confecció de la següent. No conservada actualment.

15.- Còpia simple de finals del segle XVII, conservada en l'Arxiu Municipal de Castellfort i confeccionada a partir de l'autoritzada anterior.⁵⁴

16.- Còpia impresa en 1762, continguda dins del «*Memorial ajustado, hecho con citación de las partes, del pleyto que siguen las villas de Morella, Catí, Forcall, La Mata, Olocau, Portell, Sinctorres, Castellfort y Vallibona, del reyno de València, y el fiscal de su magestad, coadyuband su derecho; con don Pablo de Pedro y Pastor, vecino de la villa de Morella, en calidad de dueño de la masía de Salvatoria, por suponerse ésta parte de la dehesa de Vallibana*». ⁵⁵ Aquesta còpia és de molt bona qualitat.

Transcripció del text⁵⁶

In Christi nomine.

Notum sit cunctis presentibus atque futuris quod nos, Blasci de Alagone, maiordomnus Aragonie, per nos et omnes presentes atque futuros, donamus atque concedimus villam de Morella, cum omnibus suis terminis, quingentis populatoribus ad populandum, ad forum de Sepulvega et d'Estremadura, franche, libere et quiete inperpetuum, cum hac presenti carta perpetuo valitura.

⁵² Al final de la còpia, podem llegir: «*Presens copia privilegii prime populationis ville et aldearum Morelle, fuit abstracta a suo originali pergameneo, cum sigillo cum sera crocea et armis dicti don Blasci de Alagone, et cordula canapi impendenti munito, archivato et custodito in archivo aule et juratorum dicte ville Morelle, per me Hieronymum Moliner, auctoritate regia per totam terram notarium publicum, scribam dicte aule et juratorum, mandato michi facto per justiciam mayorem dicte ville Morelle, ad instantiam et requisicionem syndici cleri et presbiterorum dicte ville Morelle, die quarto mensis decembris presentis anni M.DCXX, cui in fides ubique attribuat hic meum solitum artis notarie appono sig+num*».

⁵³ Arxiu del Regne de València. Cancelleria reial. Registre 698, ff. 226 i ss.

⁵⁴ Caixa 83. Continguda dins d'un llibre de documents variats, entre els que figuren còpies de diversos privilegis concedits a Morella per diferents senyors.

⁵⁵ Hi ha un exemplar imprès d'aquest «*Memorial*», a l'Arxiu Municipal d'Olocau del Rei. La carta pobla de Morella impresa figura entre els folis 9 i 12.

⁵⁶ La transcripció s'efectua, bàsicament, a partir de la còpia de 1620, ja que es va fer directament a partir del pergami original. Alguns dubtes s'han resolt a partir de la còpia impresa del segle XVIII, i algunes qüestions menors a partir de la comparació de diferents còpies. Respecte del cognom del bisbe de Saragossa, Sancho de Aunés, que presenta un dels majors problemes de lectura que ofereixen les diferents còpies, l'hem resolt atribuint-li la forma «*Aones*». Respecte de Joan de Rama, «*iudex de Morella*», hem canviat aquesta forma per la de «*iudex de Maella*», que tan sols apareix en la còpia de 1620, i que ens sembla és la més lògica.

Ita, videlicet quod nos vel nostris, qui post nos fuerint domini de Morella, non faciant aliquam peitiam vel fortiam, nec aliquam senioriam vel dominium, nisi ita sicut in foro de Sepulvega et de Estremadura continetur; et ita sicuti istud forum postulat et demandat, dando decimam et primiciam.

Et nos predictus dopnus B. de Alagone, maiordopnus Aragonie, retinemus nobis et nostris in Morella, quartam partem omnium furnorum quos concilium Morelle voluerit ibi construere, sine aliqua missione nostra et nostrorum, et tres partes dictorum furnorum ibi construendorum sint concilii de Morella.

Preterea retinemus nobis et nostris, omnia molendina que sunt vel fuerint infra terminum castris Morelle, cum suis aquis et cequiis, et capud cequiis, et cum omnibus que ad molendina pertinent vel pertinere debent.

Et donamus vobis, predicto concilio de Morella et vestros, omnes terminos et montes et valles, et omnes aquas totius termini Morelle. Salvis tamen omnibus cavalleriis et tenedonibus, quas iam dedimus militibus et sanctis usque in hodiernum diem.

Hec omnia predicta et singula habeatis et teneatis vos, et vestri post vos omni tempore, et faciatis inde vos et vestri omnes vestras voluntates post unum annum et unum diem, sicut de vestris propriis hereditatibus franquis et liberis, sicut predicatur in foro de Sepulvega et d'Estremadura.

Salva etiam nostra nostrorumque in omnibus fidelitate.

Affrontationes autem termini Morelle sunt et debent esse, sicut dividit cum castro Castell de Fridas, et sicut dividit illa serra de Benifaçan per illo somo de illa serra de Bel intus. Et sicut cum dividit cum castro Cerbarie. Et sicut dividit cum castro de Aras et illa alcantarella et illo termino de Portell intus. Et quomodo vadit illa via de la Mata de Nec Sanç, et exit illa via al Vilar de la Malepha, et exit ad illa torre de la Criaçon, et vadit via ad somo de illa serra de illa Cova d'Albaro. Et per illo somo de illa serra exit a.ll.Almallarella. Et sicut dividit cum illa penna de Aonbayo, et vadit per illo somo, et exit ad illa carrasca del Bivallo. Et sicut dividit cum illo billar de Nicolau intus, et illo Val de los Pardos, et illo cabeço de l'Anador, et illos picoços de la Pelerola. Et sicut dividit cum Herber Jusano, et illas moles Escoboses intus. Et exit ad illa penna del Llanon, et exit a castell de Fridas.

Sicut predictae afrontationes dividunt, ambiunt et includunt terminum castris Morelle, ita damus vobis et vestris, ut predicatur, omni tempore, cum hoc presenti instrumento perpetuo valituro; scilicet cum omnibus aldeis ville Morelle pertinentibus et submissis et respondentibus, quas concilium Morelle voluerit populari.

Ita quod in villa Morelle et in omnibus aldeis sufraganeis Morelle, faciamus nos, B. de Alagon, maiordomus Aragonie, et dominus Morelle post nos, manuteneri et teneri observari forum de Sepulvega e de Estremadura.

Et ad maiorem securitatem vestram et vestrorum, super quatuor Dei Evangelia et + iuramus vobis per nos et per nostros qui fuerint domini de Morella, qui post nos venturi sunt, hec predicta omnia et singula attendere et complere ut predicatur.

Actum est hoc XV kalendas madii anno Domini M.CC.XXXIII.

Sig+num Blaschi de Alagone, maiordomus Aragonie, qui hec laudo et firmo et testes firmare rogo.

Sig+num Lupi Ferrenchi de Luna, abbatis Sancti Joannis de Penna. Sig+num Exemini de Luna. Sig+num Petri de Balimanna. Sig+num Joannis, vicarii ecclesie de Castellot. Sig+num Joannis de Rama, iudex de Maella. Sig+num Bartholomei de Busmadano. Sig+num Joannis Franchi de Castellot. Sig+num Sancius d'Esperandeu. Sig+num Petri Sançii de Aliaga, testiumque huius rei.

In hoc tempore regnantibus dominus Jacobus, rex Aragonie et regni Maioricarum, et comes Barchinonensis et Urgellensis, et dominus Montispesulani.

Et in Dertusa presidebat dominus Poncius, episcopus eiusdem civitatis.

Et in Cesaraugusta presidebat Sancius de Aones, episcopus eiusdem civitatis.

Et hoc tempore Exemenus d'Orreya tenebat Cesaraugustam pro honore.

Et Petrus Ferrandiz tenebat Calataium pro honore.

Sig+num P. Ennegeç, qui hec scripsit de mandato domini B. de Alagone, cum litteris rasis et emendatis in XI linea, ubi dicitur "vos et vestri", die et anno quo supra.